

Postmodern Rölativizmin Problemleri ve Epistemolojik Karmaşası

Problems and Epistemological Confusion of Postmodern Relativism

NUSRET ERDİ ELMACI

Pamukkale University

Received: 01.04.2023 | Accepted: 08.11.2023

Abstract: For postmodern relativism, the claim that scientific knowledge discovers reality is unfounded. This is because what constitutes knowledge can only be said under certain frameworks, such as a particular point of reference, power relation or language game. Moreover, such frameworks cannot be said to offer the essential criterion of knowledge or to be comparable to alternative frameworks. Accordingly, there are no universal set of standards. What constitutes knowledge, then is relative. This approach, widely adopted by postmoderns, is problematic in two respects: First, it presents a theory that undermines itself. Assuming the theory to be true leaves the theory itself without foundation. The second problem with such an understanding of knowledge is that it is confused about the issues of epistemology and types of knowledge. This article aims to show that the postmodern view cannot escape from the fundamental impasse of relativism and that postmodern arguments are in epistemological confusion.

Keywords: Postmodernism, relativism, absolutism, framework, knowledge, self-defeating theory.

Giriş

Postmodernizm¹, modern dönemin kabullerinden bir kopuşu ve modern dönemin kabuğunu soyarak gerçek özünü ortaya çıkarmayı hedefleyen bir yaklaşım olarak ifade edilebilir. Bununla birlikte, postmodern teorisyenlerin çoğunun hedef tahtası yalnızca modern dönem olarak ifade edilen bir önceki geçmiş çağ değil, tüm bir düşünce tarihidir. Bu sorgulamayı genellikle modern döneme hakim olan felsefe ve bilim anlayışı üzerinden yapsalar da postmodern savlar kesinlik iddiasında bulunan her bilgi kuramını safсата konumuna indirgemeye çalışır. Eagleton'un sözleriyle postmodern teori aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

¹Postmodernizm ifadesi oldukça geniş bir yelpazede kullanılmaktadır (Evre, 2007, s. 2; Şaylan, 2016, s. 33). Felsefe, edebiyat, mimari, resim, sinema, sosyoloji gibi pek çok alanda, hatta belki akla gelebilecek her alanda postmodern, postmodern teori veya postmodern düşünür ifadesi karşımıza çıkmaktadır (Postmodernizm kavramının hem felsefede hem de farklı disiplinlerde nasıl kullanıldığı hakkında detaylı bir çalışma için bkz. Sim, 2001a). Fakat, ne bunların tanımı-çerçevesi belirli bir düşünce-sanat akımı olduğu ne de ortaya konulan ürünlerin değişmez ve ortak kriterlere sahip olduğu söylenebilir. Ortak denilebilecek tek nokta Batı rasyonalizmine yönelik tepkileridir (Şaylan, 2016, s. 41). Bu bakımdan postmodernizm ifadesi ve bunun altına düşülebilecek filozofların postmodernizmin temsilcisi olduğunu söylemek her zaman tartışmaya açık olacaktır. Bunu gözeterek, çalışmada postmodern kavramı oldukça dar bir çerçeveyi kastederek kullanılmaktadır. Çünkü çalışmanın konusu postmodernizmin ne olduğu ve bu bağlamda bahsi geçebilecek filozofların detaylı bir incelemesi değildir. Burada, "bilgi" konusunda çağdaş rölativizmin bir kolu olan (bir başka kolu da daha çok analitik felsefe geleneği diyebileceğimiz bakış açısıyla rölativizmi savunan ve başka bir makalenin konusu olabilecek görüşlerdir) ve geçtiğimiz yüzyılda etkili olmaya başlamış filozofların iddiaları tartışılmaktadır. Bu filozoflar önemli bir oranda postmodern ya da postmodern düşüncenin kaynakları olarak görüldüğünden çağdaş rölativizmi savunan söz konusu filozofları genel bir şekilde belirtmek adına postmodern veya postmodern rölativizm ifadeleri kullanılmaktadır. Dolayısıyla, çalışma boyunca postmodernizm kavramından modern dönemin bilgi anlayışına karşı çıkararak bilgi için mutlak ölçütleri, sabit anlamları, sarsılmaz teorik temelleri kabul etmeyen felsefi yaklaşım anlaşılmalıdır.

Postmodernlik klasik hakikat, akıl, kimlik ve nesnellik nosyonlarından, evrensel ilerleme ya da kurtuluş fikrinden, bilimsel açıklamanın baş vurabileceği tekil çerçeveler, büyük anlatılar ya da nihai zeminlerden kuşku duyan bir düşünce tarzıdır. Postmodernlik, Aydınlanma'nın bu normlarına karşı dünyanın olumsal, temelsiz, çeşitli, istikrarsız, belirlenmemiş nitelikte ve bir dizi dağınık kültürlerden ya da yorumlardan ibaret olduğunu bildirir; bu da hakikat, tarih ve normların nesnelliği, doğanın verili oluşu ve kimliklerin tutarlılığı hakkında belli ölçüde bir kuşkuculuğu besler. (Eagleton, 2011, s. 9)

Postmodernler kesin doğrular olduğunu ileri süren her görüşe karşıt bir pozisyon alarak bir tür kuşkucu tavır takınırlar. Ancak, onların iddiaları radikal anlamda kuşkucu olmaktan ziyade rölativist bir anlayıştır. Postmodern rölativizmin öncelikli gayesi kesinlik iddiasına sahip teorilerin altını oyarak, bunların ne kadar temelsiz olduğunu göstermektir. Felsefi olarak anti-temelcilik diyebileceğimiz bu tür bir düşünce bilgi, doğruluk veya anlam gibi konularda tartışmasız standartlar sağlayacak bir zeminin asla sağlanamayacağını öne sürer (Sim, 2001b, s. 3-5). Postmodern teori mutlak bilgi fikrinin bir yanlısı olduğunu temelde şu şekilde gerekçelendirir: İnsanlar ve toplumlar arasında düşünsel, kültürel, dilsel yapılar farklıdır. Bilgi ya da bir başka epistemik statünün kazanılmış olması bu yapıya bağlı olarak sağlanır. Bu yapılar paradigma, kültür, felsefe ya da bilim yapma şekli veya ideoloji olabilir ve birbirlerine rakip yapıların bile birinin diğerinden daha iyi olduğuna yönelik kıstaslar sunulamaz. Söz konusu yapılar “şu bilgidir” demenin ne anlama geldiğini belirleyen birer güç, temel veya iktidar rolü oynayarak bilginin otorite için ve otoritenin belirlediği sınırlar içerisinde yer bulmasıdır. Böylece, otorite bilgiyi bir manipülasyon aracı haline getirir. Örneğin Derrida, Batı metafizik tarihinin her zaman mevcudiyetini varsaydığı bir öz, varlık, töz veya idea şeklinde değişmez merkezlerin rasyonel kavrayışını hedeflediğini (2014, s. 22), ancak çok anlamlılığı dışlayan bu yaklaşımın (logos-merkezcilik) dilin çok anlamlı yapısını bastırma çabasından öte bir şey olmadığını iddia eder (2014, s. 66). Derrida, Batı metafizik geleneği ve bununla paralel olarak gelişen modern bilimin, dilin doğasını göz ardı ettiğini, anlamın göreliliği sebebiyle dünya hakkındaki önermelerin gerçeği temsil ettiği fikrinin makul olmadığını göstermeyi hedeflemektedir (Şaylan, 2016, s. 262).

Foucault (1999) ve Lyotard (2014) gibi düşünürler ise doğrunun ya da anlamın kurucu öğelerinin sözde temellerden öte bir şey olmadığını, bunların iktidar yoluyla üretilen ve yeni tahakküm yollarını meşrulaştıran birer araçtan başka bir şey ifade etmediğini göstermeyi amaçlar (Best, S. & Kellner, D., 1998, s. 71; Sim, 2001b, s. 8)

Postmodern düşünürlerin ve onlara kaynaklık eden veya en azından onlarla paralel olan teorilerin bu amaca yönelik tespitleri birer dayanak yapılarak, “mutlak bilgi türleri yoktur” fikri bilgide rölativizmin savunulması olarak karşılık bulur. Bilginin göreceli olduğu savı, aynı zamanda rölativizme yönelik klasik eleştirilerin postmodern epistemolojiye de yöneltilebileceği sonucunu doğurur. Buna karşın, postmodern düşünürlerin epistemik rölativizme karşı geliştirilen klasik itirazlara ve çıkmazlara karşı nasıl bir savunma yapılacağı konusunda oldukça sessiz kaldığı görülmektedir. Halbuki, postmodernlerin iddiaları tam da rölativist bir bilgi teorisinin karşı karşıya kaldığı sorunlar sebebiyle temellerinden sarsılır.

Bir rölativist görüş (katı/küresel rölativizm) her türden üst kriterin, sabit anlamın veya kesinlik standartlarının dayanaksız olacağını belirtiyorsa, bilgi statüsünün tamamen bir kuruntu olduğunu kabul eder. Eğer rölativist bir görüş (ılımlı/çerçeveye bağlı rölativizm) mutlaklığı sağlayan ölçütler aramanın bir yanlığı olduğunu ama bunun sebebinin bir takım bölgesel normlar, standartlar veya çerçevelerin dışına çıkmanın mümkün olmamasının bir sonucu olduğunu ileri sürüyorsa, bilgi statüsü bir önermenin belirli bir bağlama oturmasından başka bir şey değildir. Aynı önerme bir başka bağlamda bilgi statüsü kazanamayabilir. Postmodern teorisyenlerin bu iki rölativist görüşün doğrudan birisini benimsediğini söylemek zor olsa bile, ikisini de kapsayacak düşünceleri bulunmaktadır. Yine de bu, içine düştükleri epistemoloji karmaşasını engellemez. Bunun nedenini daha iyi açıklayabilmek amacıyla rölativizmin ana fikirlerini incelemek gerekmektedir. Bu nedenle, çalışmanın ilk kısmı epistemik rölativizmin temel argümanı ve buna yönelik klasik itiraz üzerinedir. Rölativizme dair klasik itiraza göre bilginin göreliliği olduğunu ileri sürmek kendisini sarsan bir teorisinin kabulüdür. Çünkü bilginin göreliliği savının kendisi de göreliliği kabul edilmekle yüz yüze gelir. Çalışmanın ikinci kısmı rölativizme yönelik klasik itirazın postmodern teori açısından incelenmesini hedeflemektedir. Bu kısımda postmodern savınbilginin göreliliği sonucunu

desteklemek için gerekçe olarak gösterdiği üç konu ele alınarak, bu gerekçelerin sorgulanmaya açık olduğu ve postmodern teorinin ya bir epistemoloji karmaşasına düştüğü ya da bahsi geçen klasik itirazdan kaçınmadığı savunulmaktadır.

1. Rölativizm

Rölativizm, kişiden kişiye ya da topluluktan topluluğa değişmeyen bir takım evrensel hakikatlerin olmadığını iddia eden yaklaşımdır. Bazıları, kesin doğruların hiçbir şekilde olmadığını düşünürken (küresel rölativizm), bazıları ise sınırlı şekilde bazı doğruluktan söz edilebileceğini kabul eder (yerel rölativizm). Epistemolojik rölativizm ise, bilgi, gerekçelendirme veya rasyonalite gibi epistemik statüleri sağlayabilecek mutlak kriterlerin olmadığını iddia etmektedir (Matheson, 2012, s. 161). Paralel bir şekilde epistemik rölativizm de iki türe ayrılabilir: Subjektivist epistemik rölativizm subjektif bağlamın dışında hiçbir doğru standarttan söz edilemeyeceğini, çoğulcu epistemik rölativizm ise birden çok doğru standart olduğunu ileri sürmektedir (Luper, 2004, s. 272).

Rölativistlere göre birbiriyle uyumsuz olan referans çerçeveleri arasında karar verici nötr bir standart yoktur (Siegel, 2011, s. 205). Söylenebilecek her kriter keyfidir, çünkü sunulabilecek her ölçütün bir kriter olduğunu söyleyebilmek için bir başka ölçüt gerekir. Dolayısıyla, bilgi yalnızca yereldir, kaçınılmaz olarak standartlar da yereldir (Krausz, 2011, s. 71). Siegel'in ifadeleriyle:

Epistemolojik rölativizm, bilginin (ve/ya da doğruluğun) zaman, yer, toplum, kültür, tarihsel dönemler, kavramsal şema ya da sistemler veya kişisel eğitim ya da kanaat bakımından göreliliği olduğu şeklinde tanımlanabilir. Böylece, bilgi olarak sayılan şey, bu değişkenlerden birinin ya da diğerinin değerine bağlıdır. Eğer bilgi ve doğruluk bu şekilde göreliyse, bunun nedeni farklı kültür veya topluluklar gibi unsurların bilgi iddiası için farklı standart ve prensip zeminlerini kabul etmesi olacaktır ve alternatif standart kümeleri arasında seçim yapmanın tarafsız bir yolu yoktur. (Siegel, 2010, ss. 676-677)

Bu yaklaşımın antik dönem felsefesinde iyi bilinen temsilcisi Protagoras'tır. "İnsan her şeyin ölçüsüdür" (Platon, 152a) teziyle Protagoras, bilginin algılayanın ne algıladığıyla ilgili olduğunu ve algıların kişisel bir

süreç olmasından dolayı her kişinin doğru olduğuna inanacağı şeyin farklılık göstereceğini savunmaktadır. Böylece, bilgi kişiden kişiye görelî bir statü olarak anlaşılmalıdır, çünkü bilgi statüsü kişisel deneyimlerin doğru olduğuna inanmayı desteklediği inançlarla ilgili verilebilir. Rölativizmin klasik versiyonu olan bu tez önemli bir çıkmazla karşı karşıyadır. Platon'un (171b) gösterdiği üzere böyle bir sav kendi kendisini çürütmeye mahkumdur. Şöyle ki, neyin doğru olduğunun ölçütü kişiyse, bir kişi olarak Protagoras'ın kendi savının ölçütü de yalnızca kendisidir. O halde, bir başkasının bu savın yanlış olduğu iddiası da savın bir gereği olarak doğru kabul edilmelidir. Bu durumda, ifade edilen kriterin doğru olması, kriterin kendisinin de yanlış olduğuna inanmaya yol açar. En azından, iddianın doğru olması iddianın karşıt pozisyonunu benimsemeyi bir tutarsızlık olarak sunamaz (Siegel, 1987, s. 4).

Protagorasçı rölativizm doğruluğun kişiden kişiye değiştiğini söyleyerek iki sonuca kapı açar: Yanlış inançlar yoktur ve her inanç için gerekçelendirme mümkündür. Bu iki sonuç kabul edildiğinde, artık bir inancın doğruluğu veya gerekçelendirmesi ortadan kalkar. Bir inancın yanlış olması, bu inancı benimseyecek sebepleri olan bir özne için mümkün değildir. Doğruluk bazı inançların taşıyabildiği özel bir statü olmaktan çıkar. Öyleyse, rölativizmin doğruluğu da bu veya şu kriterleri sağlamakla ilgili olmaz ve rölativizmin doğru bir pozisyon olduğunu söyleyebilmenin imkanı da ortadan kalkmaktadır (Siegel, 2011, s. 203). Rölativistlerin hiçbir kesin standart olmadığını savunabilmeleri için kesin ölçütlerin hiçbir şekilde mümkün olmadığını gösterebilmesi gerekir. Ancak, böyle bir temellendirme belirli bir çerçevenin ürünü olmamalıdır. Bu yalnızca çerçeveler dışı ya da üstü bir temellendirmeye mümkündür. Bu durumda rölativizm, kendi iddiasını kendi eliyle ortadan kaldırır (Krausz, 2011, s. 71).

2. Postmodern Rölativizm

Protagoras'ın konumlandığı epistemik duruşun aynısını postmodern düşünürlerde de görmekteyiz. Elbette belirtmek gerekir ki, postmodernlerin rölativizme ulaşan fikirleri için destek aldıkları düşünceler birebir Protagoras'ın gerekçeleriyle aynı değildir. Postmodernler çoğunlukla, kültürel farklılıklar, farklı felsefi sistemler, dil oyunları, teorilerin kıyaslanamazlığı, iktidar-güç ilişkilerinin bilgiyi kullanımı gibi argümanlar üzerinden bilgi için mutlak ölçütler sunulamayacağını öne sürerler. Yine de

bu konuda bir epistemoloji karmaşasına düşmekle birlikte, kendisini sarsan teori olma sorunundan kurtulabildikleri söylenemez.² Aşağıda, postmodernlerin rölativist bakış açılarını desteklemek için kullandıkları temellendirmeler incelenerek söz konusu problemler ortaya konulmaktadır.³

2.1. Mutlak Ölçütler Yoktur

Protagoras rölativizmi gerekçelendirirken yalnızca kişilerin algısal farklarından yola çıkmaz. Ayrıca, daha sonraları şüpheciliğin temel tezi olacak iddiayı şu şekilde dile getirir: “Her şey üzerine birbirine karşıt olan iki söz söylemek mümkündür” (Kranz, 1994, s. 194). Bu yargıyla Protagoras, bir konu hakkında P ya da $\sim P$ gibi birbirine karşıt söylemlerin eşit düzeyde desteklenebileceğini savunmaktadır. Bu doğru kabul edilirse, bir yargının haklılandırılmasının, P ile ilgili gerçekliği dile getirmenin veya rasyonel olan hükmü yakalamanın tartışmasız bir yolu yoktur. Olası haklılandırma teşebbüsleri görelidir olacaktır. Paralel bir çizgiyi takip eden Wittgenstein, *Kesinlik Üzerine* adlı eserinde aşağıdaki görüşleri dile getirmektedir:

(141) Eğer bir şeye *inanmaya* başlarsak, bu, tek başına bir önerme değildir, ama bütün bir önermeler sistemidir.

(142) Bana açık gibi görünen, teker teker aksiyomlar değildir, ama sonuçların ve öncüllerin birbirini *karşılıklı olarak* destekledikleri bir sistemdir. (Wittgenstein, 2022, s. 37)

Wittgenstein’a göre bir yargıda bulunmak ya da bir konu üzerinde değerlendirmeler yapabilmek için aslında rasyonel olmayan bazı dayanaklar gereklidir. Bunların rasyonel olmamasının nedeni, bu dayanakları onaylayan tutumlarımızın dayanaksız olmasının gerekliliğidir. Aksi halde, yargılarımıza hiçbir zemin bulamayız (Pritchard, 2021, s. 1118). Kişiler arası bir anlaşmazlık durumunu bu açıdan okuyan Wittgenstein, fiziğin önermelerine makul sebepler bulan birisi ile kahin ya da benzeri bir dayanağa

² Buradaki problemler klasik ve postmodern rölativizm için ortaya çıkmaktadır.

Fakat, söz konusu problemleri gözeterek rölativizmi savunan çağdaş isimler de bulunmaktadır. Bu konuda bkz. (Boghossian, 2011).

³ Bu çalışma, yalnızca bilgi konusunda bazı postmodernlerin rölativizme varan sonuçlarının hangi düşüncelerden destek aldığı ve bunların rölativist sonucu ne ölçüde temellendirebildiğine odaklanmaktadır.

başvurarak olayları açıklayan kişinin yaşayacağı çatışmanın, aslında açık sebeplere sahip olmasa bile, halihazırda onaylanmış zeminlerin karşı karşıya gelmesi olduğunu düşünür. İki tarafın tartışması zaten kabullenilen dil oyunları üzerinden olacaktır ve bazı sebepler ileri sürseler bile, sonuçta bu sebepler bir noktada duracak ve yalnızca kişinin kendisini ikna ettiği zemin belirleyici olacaktır (Wittgenstein, 2022, ss. 102-103).⁴

Wittgenstein'ı izlediği görülen postmodernizmin temsilcilerinden Bauman, dilin doğası gereği müphem olduğunu, herhangi bir sınıflandırma ya da adlandırmanın birden çok kategori altına alınabildiğini vurgular (Bauman, 2003, ss. 9-10). Ona göre, “bilgi diye sunulan şeylerden iki şekilde kuşkulandırılabilir: Eldeki bilginin (bilgili insanların sağlam ve güvenilir saydığı makamlardan onay alan bilginin), inandırıcı ve kabul edilmiş bir anlatı sunmadığı olaylarla, bilgili insanların kabul edeceği anlatıya sığamayacak olayların varlığına işaret edebilir; ya da bu bilginin sunduğu anlatının, olaylar hakkında anlatılabilecek tek anlatı olmadığı, hatta bu bağlamda en iyi anlatı olmadığı ya da en azından “en iyi sınanmış” sayılma hakkını sahiplenebilecek tek anlatı olmadığı söylenebilir. Birinci tür kuşku modern, ikincisi ise postmoderndir” (Bauman, 2003, ss. 304-305).

Bir başka postmodern düşünür Derrida'ya göre herhangi bir yapı her zaman bir merkez, sabit bir noktaya indirgenir. Bu merkez belirli bir form için oyunun oynanmasına müsaade eder. Merkezin içeriği, ilkesi veya anlamı değişmez kabul edilir (2005, s. 351-352). Fakat bu aynı zamanda paradoksal bir sonuca yol açar:

Bu nedenle yapıya ilişkin klasik düşünce, merkezin paradoksal bir şekilde hem yapının içinde hem de dışında olduğunu söyleyebilir. Merkez bütünlüğün merkezindedir ve yine de merkez bütünlüğe ait olmadığından

⁴ Wittgenstein'in gerçekliği anlamamızı sağlayan mutlak bir dil idealine yönelik itirazları postmodern düşünceyle paralel görünmektedir (Küçükalp, 2003, s. 92 ; Sarup, 2004, s. 215). Yine de Wittgenstein'in bir postmodern veya rölativist olup olmadığı tartışmaya açıktır. Buna rağmen, yukarıda açıkça görüldüğü gibi nesnel bir yargı iddiasının nesnel ya da rasyonel olduğunu kanıtlayabileceğimiz bir dayanağının olmadığını ileri sürmesi sebebiyle kesin doğrular veya sarsılmaz bir epistemik temel iddia eden teorileri eleştirmektedir. Bu da onu en azından rölativizme yakın bir pozisyona getirir.

(bütünlüğün bir parçası olmadığından), bütünlüğün merkezi başka bir yerdedir. Merkez, merkez değildir. Merkezli yapı kavramı - felsefe ya da bilim olarak epistemenin koşulu olan tutarlılığın kendisini temsil etmesine rağmen - çelişkili bir şekilde tutarlıdır. Ve her zaman olduğu gibi, çelişki içindeki tutarlılık bir arzunun gücünü ifade eder. (Derrida, 2005, s. 352)

Merkezlerin yalnızca birbirinin yerini aldığı metafizik tarihinin bir dizi yapıdan başka bir şey olmadığını düşünen Derrida, dünya hakkında sabit bir kavrayış arayan sistemlerin, göstergelerin bir başka göstergeye gönderme yapan bir döngüsünden başka bir şey olmadığını düşünür (2005, s. 353). Bu tespitleriyle Derrida da Bauman gibi gerçekliği keşfettiğini iddia eden düşünce sistemlerinin istenilen başarıya ulaşamayacağına hemfikirdir. Çünkü her belirlenim bir göstergeye başvurur ve gösterilenin izahı göstergeye indirgenemez. Daha genel ifadelerle söylenirse, gerçeklik ve dil arasındaki boşluk kapatılamaz. Bundan dolayı, bilgi konusunda müphemlik kaçınılmaz bir sonuçtur.

Postmodern rölativistler, Protagoras ve Wittgenstein gibi filozofların dikkat çektiği bir probleme yaslanmaktadır: Mutlak ölçütlerin mutlak oldukları temellendirilemez. Böyle bir temellendirme, sunulan ölçütlerin yine kendi dayanaklarını kullanmalıdır. Halbuki, karşıt gerekçeler her zaman sunulabilir. Bu nedenle, tamamen farklı kriterleri benimseyen iki kişinin veya topluluğun bir konu üzerinde anlaşmazlık halinde olması karşısında şu ya da bu kriterin daha iyi olduğunu söyleyemeyiz. Kişilerin inançları ya da toplulukların anlatıları, destek alınan kriterler veya doğru olduğu kabul görmüş ilişkiler içerisinde bir statü elde edebilirler. Aynı inanç başka ilişkiler ağında statüden yoksun olabilir. Postmodernler buradan yola çıkarak hem genel olarak bilginin hem de modernizmin projesi olan bilimsel bilginin ulaşılabilir bir hedef olmadığı sonucuna varır. Fark edileceği üzere, bu düşünce mutlaklık kriterlerinin sağlanmasındaki zorluğa dayanarak savunulur. Ancak, bu tür bir savunma yalnızca karşıdaki fikrin zayıf yönlerini gösterir; ayrıca savunulan görüşün temellendirmesini yapmaz. Bundan dolayı, şu sorunun da sorulması gerekir: Bilginin görelisi olduğu iddiası temellendirilebilir mi? Aşağıda bu soruyu iki tür rölativist yaklaşım için de inceleyeceğiz.

Küresel Rölativizm (KR): Hiçbir mutlak ölçüt yoktur, o halde her yargının doğruluğu görecelidir/müphemdir.

KR kendisini baltalayan bir yargıdır. Eğer KR kesin bir durumu değil de görece bir doğruyu dile getiriyorsa, KR bazı bağlamlarda doğru bazı bağlamlarda da yanlış kabul edilebilir. Buna göre hiçbir mutlak ölçüt yoktur iddiası problemlidir. Diğer yandan, Eğer KR kesin bir durumu dile getiriyorsa, KR'nin kendisi mutlak bir gerçeği dile getirir. Böylece, her şeyin göreceli olduğu yargısının kendisi göreceli bir yargı olmayarak, kendi kendisini sarsar. En azından bu gerçek göreceli değildir, asgari düzeyde bile olsa bazı doğruluklara ulaşmak mümkündür.

Küresel rölativizmin bu çıkmazına karşın denilebilir ki, genel geçer anlamda şu ya da bu için doğru veya yanlış denilemez. Ama yerel bağlamda (bu yerellik belirli bir kültürün ya da çağın kabulleri, standartları, yöntemleri olabileceği gibi örneğin bilim veya epistemoloji yapmanın bazı ölçütleri olduğunu iddia eden akademik topluluklar da olabilir) doğru ya da yanlış olabilmesi sebebiyle bilginin göreceli olduğu öne sürülebilir.

Yerel Rölativizm (YR): Neyin doğru ya da neyin bilgi olduğu gibi ölçütler, bu ölçütlerin halihazırda kabul edildiği kümenin (kültür, topluluk vb.) onayıdır.

YR şunu ima eder: Bir kümede bilginin ve bilgiyi aramanın yollarının sınırları çizilmiş ve bu sınırlar kesin kriterler olarak sunulmuşsa, bu kriterlerle ulaşılmış ve bu kriterleri yeterince karşılayan inançlar öngörülen statüyü kazanırlar. Örneğin, Quine'ın (1951) önemli itirazında dile getirdiği üzere, felsefede analitik ve sentetik önermeler ayrımı yapılmış ve bunların bilgi statüsü kazanacak önermelerle ilgili konumları belirlenmiştir. Bu belirleme nedeniyle şu tür önermeler analitik türde bilgilerdir denilebilir. Mevcut belirleme bakımından bu sonuç doğrudur. Fakat, mevcut kriterleri sağlaması, kriterlerin kendisinin bilginin mutlak ölçütleri olduğunu göstermez. Kısacası, kümede kalındığı, yani yerelde düşünüldüğü müddetçe bir önerme doğrulanabilir; ama bu, başka bir yerel küme olmadığı anlamına gelmez. Ortaya konulan sınırlar evrensel değildir.

YR ilk bakışta küresel rölativizmin çıkmazından kurtulabilir gibi görünse de kaba haliyle pek de başarılı olduğu söylenemez. Çünkü YR'nin kendisinin nasıl temellendirileceği sorusu halen sorulabilir. İnsanın bilgi

ile ilişkisinin tarihsel serüvenine bakarak gerçeğin YR'nin dile getirdiği olduğu söylenebilir. Nitekim Postmodern yaklaşımın yaptığı da temelde budur. Ancak, bu tespit mutlak kriterler olamayacağına bir kanıt sunmaz. Zaten sunabilseydi, teorinin kendisi bir hakikati dile getirdiğinden ölçüt problemiyle yüzleşmek zorunda kalırdı. Ama bir ölçüt olmaksızın söz konusu tespitin tartışmasız bir gerçekliği dile getirdiği de söylenemez. Varsayalım bir K kümesi, bilgi için bazı önkabuller, varsayımlar, X gibi ölçütler sunuyor olsun. K dünya genelinde kabul edilen bir küme olursa, K artık yerellik özelliğini yitirip egemen hale gelecektir. Elbette bunun olması, K'nın kesinliğini ya da en iyi küme olduğunu ispat etmez. Fakat, başka bir yerel ölçütün ortadan kalkabileceğini gösterir. Şayet K, biz temellendiremesek bile bilgi için sunulabilecek en iyi teoriyse, bilgi için en ideal ya da ideale yakın bir teorinin genellik kazanması mümkün görünmektedir. O halde, kesin doğrulara ulaşamayacağı savının temellendirmesi, yalnızca görece doğruluklar olabilir savını da haklılandırmamaktadır.

2.2. Eş-ölçülemezlik ve Anlamın Döngüsellik

Aydınlanma döneminden 20. yüzyıla kadarki süreçte bilimin başarılı pratiğinin sonucu olarak gerçeğin bilgisini edinmek için tek yöntemin bilim olduğuna büyük bir inanç beslenmeye başlar. 20. yüzyılın ilk dönemlerinde matematik ve fizik başta olmak üzere bilimin teorik problemlerinin ortaya dökülmesiyle birlikte bu inanç sarsıntıya uğramıştır. Postmodern epistemolojinin rölativizmi savunması da bu sarsıntı üzerinden gerekçelendirilmeye çalışır.

Bilimin teorik zayıflığını gösteren isimlerden birisi olan Piere Duhem, bilimin tek başına bir hipotezi hiçbir zaman doğrulayamayacağını iddia eder. Ona göre, fizik kuramları deneysel veriye dayanarak gerçeğin yasalarını keşfetmekten ziyade bir yasa kümesine uygun olan deneyleri belirlemeyi hedefler. Çünkü, “fiziksel fenomenin gözlemi bize duyulur görünüşlerin altındaki gerçeğin işleyişini sunmaz, fakat belirli ve somut formdaki duyulur görünüşlerin bizim için kavranabilmesini sağlar” (Duhem, 1991, s. 7). Dolayısıyla, aslında fizik kuramları bir grup hipotezi kabul ederek işe başlar. Hipotezin öndeyilerle uyummadığı bir deneyle karşılaşıldığında bu grubu oluşturan hipotezlerden en az birisinin yanlış olduğu görülür, ama kümedeki hangi hipotezin yanlış olduğunu deney bize göstermez (Duhem, 1991, s. 187).

Duhem'e göre bir fizik kuramı varsayım kümelerinden oluşan bir bütündür. Bu nedenle onun kuramı holistik bilim anlayışı olarak isimlendirilir. Buna karşın Duhem'in holizmi sınırsız değildir. Deneyimin dokunmadığı zorunlu doğruların alanı olan matematik ve gündelik tecrübeye dayanan sağduyusal inançlarımız, örneğin "güneş doğudan yükselir" gibi önermeler fiziğin önermelerinin aksine sarsılmaz yapıdadır. Bununla birlikte, fiziğin varsayımlar kümesi olduğu konusunda Duhem'le hemfikir olan Quine ise bu holizmin sınırlarını matematiği bile kapsayacak ölçüde genişletir (Needham, 2000, s. 110). Quine için bilgi konusunda hiçbir kesinliğe sahip olamayız. Biz ancak bilgi kümesine sahibizdir ve bu küme her zaman için revize edilebilir özelliktedir. İster temel doğruluktan hareket eden aksiyomatik bir model, ister bazı kendiliğinden doğru önermeler ve deneyin doğruladığı önermeler şeklinde bir ayrıma dayanan epistemoloji olsun, Gödel'in gösterdiği gibi kendinden delili olduğu kabul edilen birkaç önermeden diğer tüm doğrulukların çıkarılması mümkün değildir (Quine & Ullian, 2001, s. 61). Sonuçta, Quine için bilgi ağıımızdaki her inanç diğer inançlarla bir bütün olarak ele alınırsa bir doğruluk değeri alır. Bu bakımdan doğru olduğu kabul edilen diğer inançlar, bir başka inancın doğruluğunun ya da yanlışlığının karar vericisidir.

Görebileceği üzere Quine tüm epistemolojiyi inanç ağından kurulu bir sistem olarak düşünerek bilgide kesinlik gibi fikirlerin hiç de güçlü dayanakları olmadığını öne sürer. Thomas Khun ise tüm bir bilim tarihinin bir ilerleme ya da gerçeği yakalama konusunda kesin ölçütlere ulaşmaktan ziyade, dünyayı açıklamaya aday paradigmanın tarihi olduğunu iddia ederek postmodern rölativimin başvurabileceği önemli bir kaynak oluşturur. Kuhn'a göre bilim veya bilim gibi dünyayı açıkladığını iddia eden paradigmalar birbirleriyle eş-ölçülemezler. Paradigmalar neyin nasıl yapıldığı hakkında birtakım ölçütler sunmaktadır. Ama her bir sistem kendi standartlarına ve diline sahiptir. Araştırmanın sınırlarını bu sistem ve dil belirler.

Bilim adamının laboratuvarında gerçekleştirdiği işlemler ve ölçümler, *bazırda* duran deneyim verileri değil, zorlukla toplanmış olan verilerdir. Bilim adamının doğrudan gördükleri bunlar değildir, hiç değilse araştırması iyice ilerleyip, dikkati tamamen bir yerde toplanıncaya kadar. Bu *veriler* aslında daha temel algıların içeriğine ilişkin birer göstergedir ve bu sıfatla

olağan araştırmanın ayrıntılı incelemesi için seçilmelerinin nedeni de, kabul görmüş bir paradigmanın verimli hale getirilmesine elverişli olacakları beklentisidir. Paradigmaya bağımlılıkları, kısmen türevi oldukları dolaysız deneyimden çok daha fazladır. Yani paradigma tarafından belirlenirler. Bilim mümkün olan laboratuvar işlemlerinin hepsini birden kullanmaz, izlenen paradigmanın, gene aynı paradigma tarafından kısmen belirlenmiş olan dolaysız deneyim ile yan yana, eş düzeye getirilmesine hangi işlemler daha elverişli ise, onları seçer. Sonuç olarak da, farklı paradigmaları olan bilim adamları farklı somut laboratuvar işlemleri kullanırlar. (Kuhn, 2018, ss. 222-223)

Paradigma, dil oyunları veya inanç ağları gibi farklı şekillerde ifade edilse bile, yukarıdaki filozoflar temelde bilimin nesnellik iddiasının dayanaksız olduğunu göstermeye çalışır. Böylece, “bilim tarihi, daha çok, bilişsel meziyetlerinden dolayı değil, fakat siyasi iktidardaki ve toplumsal etkiadaki değişimlerden dolayı birbirinin yerine geçen modalardan ya da politik rejimlerin tarihine benzetilmektedir artık” (Rosenberg, 2015, s. 345). Durum buysa, epistemolojik araştırmalar hiçbir zaman daha iyi standartları veya bir şeyin asli doğasını keşfetmiş olmaz. Yalnızca belirli bir çerçeveye içerisinde bilgini görece yapısını ortaya koyabilir.

Bilgi statüsünün göreliliği tezini desteklemeyi hedefleyen paralel bir bakış açısını dil ve anlam problemleri üzerinden geliştiren Derrida'nın düşünceleri şu şekilde özetlenebilir: Hiçbir metin sabit bir anlama sahip değildir. Kişi bir metin okuduğunda, metindeki ifadelere anlam yüklemesi yapar. Ancak, metni yazanla okuyan kişinin yüklediği anlamlar birbirinden farklıdır (Şaylan, 2016, s. 263). Anlam göstergeleri ayırmakla ilgili bir fonksiyondur ve her gösterge bir başka gösterge yoluyla anlam kazanabilir. Bu ayrımsal bağıntı sınırsız olduğu gibi, tümceler bu gösterge ağından bağımsız şekilde aşkın bir gösterge sistemiyle anlam kazanması mümkün değildir. Çünkü anlam, göstergelerin başka göstergelerle kuracağı bağlantılar yoluyla değişkenlik gösterebilir (Altuğ, 2008, s. 224).

Yukarıda bahsedildiği gibi, gerçekliğin bilgisini keşfeden bir yöntem olarak bilimin kesinlik iddiası bilim önermelerinin sınanması, bilim tarihindeki teorik değişimler ya da bilime epistemolojik malzeme sağlayan bazı bilgi teorisi görüşlerindeki problemler üzerinden eleştiriyeye tabi olmuştur. Postmodern rölativistler de bu eleştirileri takip etmekte

birlikte, özellikle dil-anlam problemi ve bilgi ile egemenlik ilişkileri üzerinden kesinlik savlarının zayıflığını ortaya dökmeyi amaçlamaktadır. Öncelikle belirtmeliyiz ki, bilimin teorik problemleri üzerinden eş-ölçülemezlik tezini incelemek daha farklı bir araştırmayı gerektirir.⁵ Burada ele alınacak temel problem şudur: Bilgini göreceli olduğu sonucu bu gerekçelerden yeterince destek alır mı?

Postmodern rölativizme göre bir şeye bilgi dememiz için kesin kriterler sunamayız, çünkü bilgi için sunulabilecek kriterlerin doğru ya da iyi kriterler olup olmadığını belirleyemeyeceğimiz gibi, alternatif teoriler arasında da hangisinin daha iyi olduğuna yönelik bir kıstas sunamayız. Her teorinin standartlarının, varsayımlarının, kavramlarının anlamları teorinin kendi içinde kaldığı müddetçe bir ölçüt sunabilir. Dahası, her teori bir başka alternatifi dışarıda bırakarak kendi sınırlarını/içeriğini belirlemiştir. Buna göre, bir bilgi teorisi neyin bilgi olduğu hakkında görece bir çerçeve sunmaktan daha öteye gidemez.

Bu yaklaşımda öncelikle aydınlatılması gereken unsur teorilerin başka teoriler ya da üst birtakım kriterler üzerinden ölçülemez/kıyaslanamaz olmasından ne anlamamız gerektiğidir. Varsayalım gezegenlerin yörünge-
sinin nedenlerini açıklayan bir G teorisi ve ona rakip bir R teorisi olsun. Hangi teori doğru, gerçeği dile getiren ya da daha iyi gibi sorulara cevap verilemez. Çünkü bu iki teoriyi kıyaslamak için bu iki teoriden bağımsız olarak bazı kriterler ya da başka bir meta-teori gerekir. Halbuki, herhangi bir kriter veya meta-teori, yine bir başka teori olacak ve bu teorinin olası bir alternatifinden daha iyi, daha doğru vb. olup olmadığı sorusu yine gündeme gelebilecektir. Bu durum sonsuz bir döngü halinde sürer. Eğer kesin, rakibi olmayan bir kıstasımız olduğunu iddia edersek, bu iddianın kendisini nasıl temellendirebiliriz? Bunu kıstasın kendisini kullanarak yapmaya çalışabiliriz; ama bu döngüsellik hatasına düşmek olur. Kıstasın kendisinden kaynaklanmayacak her dayanak ise yine yukarıdaki soruları gündeme getirir.

Burada rölativist tez için bir problem ortaya çıkmaktadır. Eş-ölçülemezlik tezi bu şekilde anlaşılırsa tez kendi kendisini sarsan bir role sahip olur. Teorilerin kıyaslanamayacağı doğru olsa bile, eğer bilgi konu-

⁵ Eş-ölçülemezlik teziyle ilgili bir tartışma için bkz. (Sandıkçıoğlu, 2019).

sunda göreceli ve mutlakçı iki teori arasında bir tercih yapılacaksa eş-ölçülemezlik tezinin rölativizmi destekleyen bir tez olduğunun da temellendirmesi gerekmektedir. Ancak, söylenildiği gibi böyle bir temellendirme için bir tür üst-kriterin sunulamayacak olması bir yana, savın kendisi yine savın kendi öne sürümleri gerekçe gösterilerek desteklenemez. O halde, bahsi geçen şekilde anlaşılan bir eş-ölçülemezlik tezinin doğruluğuna dayandırılarak bilginin rölativist bir doğası olduğu iddiası paradoksal sonuçlara gebedir.

Teorilerin/çerçevelerin kıyaslanamaz olduğu tezi başka türlü de anlaşılabilir. Bir G teorisi ve R teorisi varsayalım, G teorisi onu savunan, teoriyi oluşturan deney, gözlem, ön varsayımlar ve dil ile birlikte. Aynı durum R için de doğrudur. G'yi savunan birisi her zaman G'yi oluşturan kümeden konuşurken, R'yi savunan birisi de her zaman R'yi oluşturan kümededir. Dolayısıyla, hiçbir zaman G ve R'yi kıyaslayacak bir ortak zemin, kriter, dil bulunmaz. Kişiler, kendi bağlamlarının dışına çıkarak üst bir penceren meseleyi değerlendiremeyecektir. Buna karşın, aşağıdaki analiz üzerinden görülebileceği üzere böyle bir eş-ölçülemezlik yorumu da rölativizm için tutarlı bir düşünce kümesi sergilemekten uzak kalmaktadır.

BB: Bir kişinin P inancının bilgi olması için kişinin P'yi bildiğini de bilmesi gerekir.

İlginç bir şekilde, Descartes epistemolojisinin ve onu izleyen modern filozoflarda ortaya konulan (postmodern eleştirinin hedefi olan) bilgi anlayışı BB, postmodernlerin de eleştirilerine dayanak olabilmesi için kabul edilmesi gereken bir ölçüt olmaktadır. Çünkü BB kabul edilmeden, teorilerin birbiriyle eş-ölçülemez olmasının veya kişilerin kendi bağlamları dışında konuşamamasının epistemik bir anlamı olamaz. Şöyle ki, neyin bilgi olduğu hakkında kesin ölçütlerin olmamasının sebebi, bu tür ölçütlerin her zaman başka bir kritere başvurmayı gerektirmesidir. Bu nedenle, P gibi bir inancın bilgi statüsü kazanması için P'ye bu statüyü kazandıracak K gibi bir takım kesin koşullar olduğunun ve P'nin bu koşullara sahip olduğunun bilinmesi de gerekir. Kabaca ifade edilirse, bildiğini bilmeyen bir kişi bilmiyordur. Postmodern yaklaşım da teorileri kıyaslayabilecek bir üst kriter olmadığı eleştirisinden bilgini göreliliği olduğunu çıkarırdığında kişinin P'yi bildiğini hiçbir zaman bilemeyeceğini ima etmiş olur.

Sorun şu ki, bilgi bu kadar katı bir kriterle anlaşılacak zorunda değildir. Örneğin gündelik bilgi diyebileceğimiz inançlarımız vardır. Elimizdeki cismin rengi, bugün hangi günde olduğumuz veya iki gün önce ne yediklerimiz gibi bilgiler bu türdendir. Bunlara subjektif türden gündelik bilgiler diyebiliriz. Sonuçta, elimizdeki cismin renginin gerçeklikte (böyle bir gerçeklik varsayılırsa) ne renk olduğu veya başkalarının ne gördüğünden bağımsız olarak kendi algımızda neye karşılık düştüğünü biliriz. Mavi görüyorsak, mavi olduğuna inanırız ve mavi görüyor olduğumuz bizim kendi deneyimimizin bilgisidir. Bununla birlikte, objektif türden gündelik bilgiler de vardır. Basit toplama işlemleri, karşımızdaki fiziksel nesnelere büyüklüğü ya da ağırlığı gibi bilgiler, kolaylıkla görece enformasyonlarla gelmezler. Bir kamyon ağır bir cisimdir, bir haftanın yedi gün sayıldığı bir kültürde haftanın beş günü gittiye geriye iki günü kalmaktadır. Peki bunları bilmek için, ayrıca bu inançlara gerekçe sağlayan algularımız ya da anlama yetimizin bilgi için kesin kriterler sunup sunmadığımızı da bilmemiz gerekir mi?

Bir P önermesini bilmek için, P'yi bilme şeklimiz olan Ş'nin teorik olarak şüphesiz bir araç olduğunu bilmemiz de aşırı bir koşul olarak görünmektedir. Diyelim ki Ş görsel algımız olsun. Biz görsel algının her zaman kesin bilgilere ulaştırdığını bilmiyoruz. Ama varsayalım görsel algılarımız en azından çoğunlukla güvenilirdir (yani çoğunlukla doğru inançlardır). Yine de bilgiden mahrum olduğumuzu söylemek bilginin çok katı koşulları gerektirdiğini ve aksi durumdaki senaryolarda hiçbir zaman bilgiye sahip olmadığımızı kabul etmek anlamına gelir. Halbuki, bu doğru olsa bile, bunun doğruluğu ilk sonuçtan çıkmaz. Ş gibi bir bilgi kaynağının güvenilir olup olmadığı bir meta-teorik sorundur. Bu sorunu çözmeye yönelik temellendirmelerin aslında P gibi bir önermenin gerekçeleriyle doğrudan ilgisi yoktur. Buna göre, görsel algıya dayanarak inandığımız bir önermenin bilgi olup olmadığı ile genel anlamda görsel algının ne derece bilgi kaynağı olup olmadığı sorusu birbirine bağlı olarak cevaplanamaz. Birinci soru spesifik olarak belirli bir inancın statüsü hakkındadır. İkinci soru ise inançlarımızın kazanabileceği statü hakkındadır. Bazen veya her zaman ikinci soruya cevap verebilmek konusunda problem yaşayabiliriz; ama bizim bu problemi yaşamamız birinci sorunun cevapsız olduğunu kanıtlamaz.

BB ile ilgili ikinci sorun pratik konulara dikkat edildiğinde ortaya çıkar. Örneğin, Aristoteles evreni de Einstein evreni de gerçeklik hakkında bir açıklama sunmaktadır. Buna rağmen, bir uzay mekiğini Aristoteles evrenini gözeterek uzayın derinliklerine göndermeye çalışsaydık, mekik istediğimiz noktaya ulaşsa bile tesadüfen olurdu. İki evren yorumu da BB'nin istediği kriteri karşılayamaz. Bu bakımdan postmodern görüş iki yorum arasında kıyas olabilecek bir üst-ölçütten mahrum olduğumuzu vurgular. Şu açık ki, iki yorumu baz alarak karşılaştığımız pratik sonuçlar aynı değildir.

Bugün matematiğin tutarlı bir sistem olarak teorikleştirilmesi problemlidir. Bilimin yöntemi, ölçütü, sınırı konusu da tartışmalıdır. Dolayısıyla, uzay hakkındaki enformasyonlarımızı U gibi bir takım mutlak standartlara dayandıramıyor olabiliriz. Yani, U'nun (konuyla ilgili her türlü bilgi, inanç, teori vs.) tam bir hesabını veremeyebiliriz. Yine de U ile ilgili sorunlar tüm önermeleri statüsüz kılmaz. Nasıl biliyoruz sorusuyla ilgili olan meta-epistemolojik problemlerin gündemde olması, bir P inancının bilgi olmadığını veya P'nin müphemlikten hiç kurtulamayacağını göstermez. Buna karşın, postmodernler U'da açıklar oldukça hiçbir bilgi iddiasında bulunulamaz demekteyse, bu epistemolojik bakımından görelilik değil radikal bir şüpheciliktir. Böyle bir durumda bilgi, bir takım dil oyunlarına, inanç ağlarına, paradigmalara bağlı değildir; hiçbir şekilde ortada yoktur. Postmodern görecelilikten ziyade radikal şüphecilik konusu başka bir tartışmayı gerektirdiğinden burada incelenmeyecektir. Yine de kısaca söyleyebiliriz ki, hiçbir bilginin olmadığı sonucuna ulaşan tüm radikal şüpheci teoriler kendini baltalayan teori olmaktan kaçınmaz. Buna en yakın Postmodernlerden biri olan Derrida'nın anlamın döngüsellığı ile ilgili söylediklerini radikal şüpheci bir pozisyon olarak ele alırsak, biz Derrida'nın şunu veya bunu iddia ettiğini asla söyleyemeyiz. Çünkü her okuma, bizim okumamız olacaktır ve Derrida'nın metinlerinde bunları kastettiğini kanıtlayamayız.

Son olarak, eş-ölçülemezlik tezinin yukarıdaki tartışmayla ilgili özellikle destek aldığı bir konu da düşünce tarihindeki anlaşmazlıklardır. Örneğin Galileo teleskopla gördüklerini delil olarak sunarak gök cisimlerinin Aristoteles-Batlamyus evreninin öne sürdüğünden farklı olduğunu iddia ettiğinde, Kiliseyi temsilen Cardinal Bellarmine kutsal metni delil olarak

göstererek bu iddiaya karşı çıkmıştır. Bugünün hakim paradigması üzerinden bakılarak Cardinal Ballermine'in görüşlerinin irrasyonel kabul edilmesine Kuhn karşı çıkar (Rorty, 1980, s. 328). Postmodernler de bilimsel olanın sınırlarını belirleyen Aydınlanma projesinin bilim olmayı dışarıda bırakacak bir dil oyunu geliştirmekten başka bir şey olmadığını düşünerek söz konusu soruda belirleyici bir mutlak kriter olmadığını ileri sürmektedir.

Bu tür anlaşmazlık örneklerinde bilimsel veya rasyonel olanla ilgili bir belirleme yapılamayacağı tezini tartışmak için ilk olarak şu soru netlik kazanmalıdır: Galileo ve Kilise tam olarak hangi konuda anlaşmıyor? Teleskopun işe yaramadığı, çıkarımların hangi koşullarda geçerli olduğu, bizden bağımsız birtakım gerçeklikler olduğu ya da bir önermenin doğruluk değeri alıp alamayacağıyla ilgili mi? Dikkat edilirse söz konusu tartışmanın merkezi bunlar hakkında değildir. Tartışma konusu olan şey bilgi için hangi kaynakların güvenilir olduğu üzerinedir. Galileo yeni bir referans kriteri ortaya atmaktadır ve kilise bunların iyi birer referans olduğunu reddetmektedir. Tek başına bu bile tartışmanın aslında tartışılan konuyla ilgili bir anlaşmazlık olmadığını gösterir. Çünkü gerçekten bir anlaşmazlık hali, aynı referans kriterlerine sahip iki kişinin arasında yaşanabilir. Aksi halde, bir P önermesinin doğru olup olmadığı tartışması başından beri çıkmaza açıktır zaten. İki kişi başlangıçta farklı standartları benimsiyor ama tartışma konusu olan konunun delilleri bu standartların iyi olup olmadığıyla ilgili değilse, uyumsuzluk çekişme halindeki belirli bir konudan kaynaklanmaz. Galileo ve Kilise, standartlar konusunda uyuşmasa da ele aldıkları spesifik mesele ve bununla ilgili deliller standartlar hakkında değildir. Yani, buradaki tartışmanın varlığı P gibi bir önermenin görece doğruluğuna işaret etmez. Dahası, bu örnekte ya da başka bir uyumsuzluk halinde, kişilerin karşıt pozisyonun öne sürdüğü standartları benimsemesinin önünde bir engel bulunmamaktadır. Öyle olsaydı, Galileo'nun temsilcisi olduğu bilim anlayışının hiçbir şekilde yayılmaması gerekirdi.⁶ Halbuki tarih, bunun aksini göstermektedir. O halde, uyuş-

⁶ Popper da paralel bir yaklaşıma sahiptir. Bizim belirli bir dil veya çerçeve içinde kaldığımızı kabul eden Popper, buna rağmen çerçevelerimiz içinde hapsolmemizin kaçınılmaz bir durum olduğunu kabul etmez (Popper, 1987, ss. 51-52).

mazlığın kaçınılmaz olduğu veya epistemik sistemlerin her zaman birbirini reddeden bir tavırda zorunlu olarak bulunacağı iddiası üzerinden P gibi bir önermenin doğruluk değerinin sabit olamayacağı sonucu da makul değildir.

Siegel'ın dikkat çektiği gibi, bizim sınırlarımızın perspektifimizi aşamayacağı, yani içinde bulunduğumuz perspektifimizi belirleyen sınırlara sıkışıp kaldığımızı ileri süren rölativist yaklaşım sağduyuya aykırıdır. Bunun bir örneğini çocuklarda görebiliriz. Çok küçük yaştaki çocuklar yalnızca tam sayıları öğrenir ve bundan dolayı 1 ve 2 arasında bir sayı olup olmadığı sorusuna olumsuz yanıt vereceklerdir. Fakat, yaşları daha büyük çocuklar 1.7 gibi bir sayıdan haberdardır ve onların cevabı olumlu olacaktır. Küçük yaştaki çocukların yaşları ilerledikçe perspektiflerini genişlettikleri aşikardır. Bu durum, her öğrenme düzeyi için de geçerli bir örnektir. Benzer örnekleri bilim tarihinde de bulmak mümkündür. Bir zamanlar gözle görülemeyecek kadar küçük nesnelerin varlığı yalnızca bir varsayım olabilirken, mikroskopun icadıyla birlikte doğanın işleyişine yönelik anlayışımız değişmiştir. Aynı şekilde, Öklid-dışı geometrilerin gelişmesiyle birlikte Einstein'ın genel görelilik kuramı ortaya çıkmış ve evrene yönelik bakış açımızı değiştirmiştir (Siegel, 2011, s. 210). Bunun gibi verilebilecek pek çok örnek perspektiflerin değişebildiğinin kanıtıdır. Üstelik, bu tür farklı perspektiflerin sunulabilmesi postmodern rölativizm için de kabul edilen bir sonuçtur. Buna karşın, postmodern rölativizmin iddiasının aksine, perspektifler kişilerin daha önce bağlı olduğu çerçeveler içinde kalmak zorunda değildir ve sınırları gelişmeye ya da eskilerin yerine yenilerinin kabul edilmesine olanak tanımaktadır.

2.3. Bilgi, İnanç ve Enformasyon Karmaşası

Platon *Devlet* eserinde Thrasymakhos'un ifadeleri üzerinden sofistlerin şu düşüncesini dile getirir (338 e-339 a): Neyin doğru olduğu veya neyin adil olduğu, hangi kuralın ya da ölçütün bir yasa olduğu tamamen güce kimin sahip olduğuyla ilgilidir. Bu ve benzeri her şeyi, güçlü olan kendi işine geldiği şekilde belirler. Eğer bilgidен söz ediliyorsa, bunun anlamı yalnızca iktidarda olanın kriterlerini sağlamaktır. Klasik rölativizmin iddialarını meşrulaştırmak üzere öne sürülen bu düşünceler postmodern rölativizmin de dayanaklarından birisidir. Her türden iktidarın bazı standart-

lar, yasalar ya da ön kabuller için asıl kaynak olduğu fikri postmodern teorisyenlerde yaygın bir görüştür. Örneğin Foucault'ya göre:

Bilgi, kendisi yoluyla özelleşmiş bulunan bir söylemsel uygulamanın içinde kendisinden bahsedilebilen şeydir: Bilimsel bir statü kazanacak ya da kazanmayacak olan farklı nesnelere tarafından kurulmuş alan (psikiyatrinin bilgisi, XIX. Yüzyılda, doğru olduğuna inandığımız şeylerin toplamı değil, psikiyatrik söylemin kendi içinde kendilerinden söz edebileceğimiz tutumların, benzersizliklerin, sapmaların toplamıdır); bilgi, öznenin, söyleminde kendileriyle ilgili bulunduğu nesnelere söz etmek için kendisinde pozisyon alabildiği alanlardadır (bu anlamda, klinik tıbbın bilgisi tıbbi söylemin öznesinin yerine getirebildiği bakma, inceleme, açıklama, kaydetme, karar verme fonksiyonlarının toplamıdır); bilgi, kavramların ortaya çıktıkları, tanımlandıkları, uygulandıkları ve dönüştürdükleri alanlardır da (bu düzeyde, XVIII. yüzyılda, Doğa Tarihinin bilgisi, söylenmiş olan şeylerin toplamı değil, her yeni ifadenin daha önce söylenmiş olana kendilerine göre eklenebildiği biçimlerin ve yerlerin toplamıdır); nihayet bilgi söylem tarafından gösterilmiş kullanım ve uyum olanaklarıyla tanımlanır (böylece, Klasik çağda, ekonomi politığın bilgisi hep aynı sürüp giden farklı tezler hakkındaki tez değil, fakat onun başka söylemler üzerine veya söylemsel olmayan başka uygulamalar üzerine eklenme noktalarının toplamıdır). Bilimlerden bağımsız (ne onların tarihsel taslağı ne de yaşamış tersi) olan bilgiler vardır, fakat belirlenmiş bir söylemsel uygulama olmaksızın bilgi yoktur; ve her söylemsel uygulama oluşturduğu bilgiyle tanımlanabilir. (Foucault, 1999, s. 233)

Bir başka önde gelen postmodern düşünür Lyotard'a göre siyasi meşrulaştırma sorunu bilimin meşrulaştırılması sorunundan bağımsız değildir. Zaten bilişim yollarının gelişimi sonucunda ortaya çıkan, bilgiyle ilgili mevcut sorun da bilimsel bir gelişmenin ya da ilerlemenin bir ürünü olarak görülmektedir. İşte bu sebeple neyin bilimsel olduğuna ilişkin bilim camiasının belirlediği kurallar, bilimin meşrulaştırılmasında "yasa koyucu" nun işlevini açığa çıkarır. Çünkü bu kuralları belirleyen kişi yasa koyucudur (Lyotard, 2014, ss. 20-21). Lyotard burada, iktidarın meşrulaştırılmasıyla bilginin meşrulaştırılması arasında doğrudan bir ilişki olduğunu söylemektedir. Ona göre, "bilimin meşrulaştırma sorunu Platon'dan beri yasa koyucuyu meşrulaştırma sorunuyla ayrılmaz biçimde bağlantılı ola-

gelmiştir. Bu perspektif içinde, neyin epistemolojik olarak doğru olduğuna karar verme hakkı, neyin (etik olarak) doğru olduğuna karar verme hakkından bağımsız değildir, ayrı iki otoritenin onayına sunulan söylemler farklı mahiyette olsalar bile. Neden mi? Bilim denen dil ile etik ve politik denen dil arasında ikizlik ilişkisi vardır da ondan: Her ikisi de aynı perspektiften ya da -yeğlenirse- aynı ‘tercih’ten hareket eder ki, bunun adı da Batı’dır (Lyotard, 2014, ss. 21-22).” Görüldüğü gibi Lyotard gelişmiş ülkelerde egemen olmaya başlayan bilişim teknolojisinin ve bununla doğrudan bağlantılı olan bilginin kullanımı sorununun batının düşünce tarihinin gelişiminden bağımsız ele alınamayacağını belirtmektedir.

Lyotard’a göre modern bilginin üç koşulu vardır: “Temelci iddiaları meşrulaştırmak üzere öte-anlatılara başvurulması; meşrulaştırmanın kaçınılmaz doğal sonucu olan gayrimeşru kılma ve dışlama; homojen epistemolojik ve ahlaki reçetelere duyulan arzu. Postmodern bilgi, bunun tersine, öte-anlatılara ve temelciliğe karşı çıkar; büyük meşrulaştırma şemalarından sakınır; ve heterojenlikten, çoğulluktan, sürekli yenilikten ve katılcıların üzerinde anlaşma sağladıkları yerel kuralların ve kural koyucu şemaların pragmatik inşasından ve dolayısıyla mikropolitikadan yana çıkar” (Best, S. & Kellner, D., 1998, s. 203). Bu noktada Derrida gibi düşünürleri izleyen Lyotard da anlamın müphemliğini kabul etmektedir. “Lyotard, evrenselleştirici ve homojenleştirici öte-kural koymalar yönündeki modern edimin, dil oyunlarının heterojenliğini çığnediğini savunur” (Best, S. & Kellner, D., 1998, s. 204). Modernliğin evrensel bir dil oluşturma gayreti dilin doğasından kaynaklı olarak geri tepmiştir. Artık bugün bilim kurumunun tek amacı girdi çıktı anlamında yatırımın karşılığını verebilmesi ve bunun için gerekli araçları sağlamasıdır.

Lyotard ve yaygın olarak postmodern eğilimin iddiasına göre bilgi, tahakkümün aracı, anlatıların meşrulaştırılmasının yolu, söylem/çerçeve altında belirlenmiş statüler olarak düşünülmelidir. Bu noktada postmodern “söylem” adına önemli bir epistemoloji karmaşasıyla karşı karşıya geliyoruz. Şöyle ki, postmodernlerin meşrulaştırma aracı veya meşru sınırlara dahil olan “bilgi” ifadesi ile bahsettiklerinden neyi anlamamız gerektiği fazlasıyla bulanık durumdadır. Aşağıda biraz daha detaylı incelenecek olan bu bulanıklık bilgi-inanç-enformasyon arasındaki ayrımı göz önünde tutmaması, dahası bilginin türleri veya bilgiye bakışlarıyla ilgili meta-

epistemolojik meseleler bakımından önemli farklılıklara dikkat edilmesidir.

Platon'dan bu yana bilginin güçlü bir kullanımı vardır. Episteme, hakikat, bilimsel bilgi, açık seçiklik, zorunluluk gibi kavram ya da özellikler üzerinden postmodernlerin mutlakçı bilgi teorisi olarak yaftalayabileceği bilgi teorileri bilginin kriterlerini oldukça güçlü (katı) bir doğaya bağlarlar. Postmodernlerin eleştirileri ve düşünce tarihi okumalarında özellikle bu anlayışa karşı çıktıkları görülmektedir. Buna rağmen, aynı katı bilgi anlayışı bilgi olmayanlar kümesine dair de bir tespit yapmaktadır. İnanç, sanı, enformasyon gibi ifadelerle sınıflandırılan bu kümedekilerin temel özellikleri kolaylıkla yanlış olmaları, görelî olmaları, temellendirmeden yoksun olmaları vb. şekillerde tarif edilmektedir. Burada soru şudur: Postmodernler, örneğin Lyotard yukarıda bilgi derken bu iki gruptan hangisini kullanmaktadır?

Postmodernizmin genellikle Aydınlanma projesi olarak gördüğü bilimsel bilginin epistemolojisini hedef aldığı göz önünde tutulursa, postmodernlerin mutlak anlamda bir bilginin iktidar veya referans çevrelerine bağlı olduğunu söylemesi makul olmayacaktır. Sonuçta, postmodernler için belirli bir bağlama ait olmaksızın bilgi mümkün değildir. O halde bilgi her zaman dil-iktidar-bağlam gibi unsurlar aracılığıyla belirlenen görelî doğrularla ilgili inançlar ya da enformasyonlardır. Problem tam da bu noktada kendisini gösterir. Çünkü bu türden enformasyonların otorite ekseninde statüler kazanabilmesi güçlü bir bilgi anlayışı için uyumsuz bir sonuç değil, aksine zaten bilginin ne olmadığını belirleyen sınırlardır. Burada denilebilir ki, postmodernizmin eleştirisine göre bilginin ölçütlerini keşfeden epistemolojik yaklaşımlar bu tür kesin ölçütler konusunda yanılmaktadır. Onların kesin olarak sundukları kriterler aslında böyle bir statü sağlayamazlar. Dolayısıyla bu tür bilgiler, özel olarak da bilimsel bilgi, aslında birer enformasyon olmak suretiyle otoritenin tahakkümüne merkezden bağlıdır.

Böyle bir itiraz halen kesin bilgilerin olabileceği iddiasını sarsmış olmaz. Çünkü gösterilen şey yalnızca modern epistemolojinin veya bilimsel bilginin başarısızlığıdır. Dahası, bu başarısızlık bilginin görelî olduğu tezi- ne doğrudan bir dayanak değildir. Epistemoloji yalnızca bilgi konusunda ileri sürülen kuramların tarihi değil, ayrıca bilginin ne olması gerektiğinin

de tarihidir. Öne sürülen epistemoloji sistemleri istenen kriterleri sağlayamamış ya da bunların istenen kriterler olduğunu temellendiremiyor olsa da bilginin doğasının ne olması gerektiğiyle ilgili meta-epistemolojik tespit halen yerindedir. Eğer buna karşılık, postmodernlerin bilgi olarak ifade edilen statünün her zaman bir egemen unsur yoluyla çizilmiş çerçeve olarak anlaşılması gerektiği, bu çerçevenin ideal bir kriter sunamayacağı sebebiyle bilginin her zaman çerçeveye bağlı olarak anlaşılabilceği şeklinde itiraz edilirse, bu itiraz yine kendi kendisini baltalar. Çünkü bu durumda postmodernler bilgi derken, yalnızca postmodern çerçeve hakkında konuşuyordur ve bu çerçevenin bir tür “olması gereken” ya da “hakiki doğa” anlamında düşünülmesi postmodern bakış açısından savunulamaz.

Bilgi her zaman varsayımsal bir zemin üzerinde belirlenmiş standartlara uyan statüye, Lyotard ya da Foucault gibi postmodern düşünürler bilgiden bahsettiğinde ya spesifik bir zeminde belirlenmiş bilgiden bahsediyordur ya da kendilerinin belirlediği bir zeminde bilginin ne olduğuyla ilgili belirlenimde bulunuyordur. Kendilerinin de kabul ettiği üzere bu tür bağlamlardan bağımsız bir bilgiden hiçbir şekilde söz edilemez. Bu durumda, bilgi konusundaki postmodern tespitler, yalnızca belirli bir çerçevenin içinden bakıldığında tespit olarak görülebilir. Bunların genel geçer olduğu iddia edilemez. Ancak, eğer bunlarla genel geçer tespitlerden değil, çoklu bağlamlardaki çoklu bilgi türleri, anlamları veya standartları hakkında konuşuyorsak, ilgili bir kritik ya da düşünce tarihi anlamındaki bir keşif net bir hedefe sahip olamayacaktır. O halde, bilgiyle ilgili tam olarak ne hakkında bir tartışma yürütüldüğü söylenemez; dahası, söylenirse görelî olmayan bir bilgiyi konuştuğumuzun kabul edilmesi gerekir. Bu durumda da teori aynı yargıyı hem doğru kabul etmememizi hem de yanlış kabul etmemizi önermiş olacaktır.

Sonuç

Postmodern rölativist teorilerin klasik rölativizme yapılan temel itirazla yüzleşmesi ve epistemolojik meselelerle ilgili bir karmaşa içine düşmesinin sebebi, bilim ve felsefe tarihine yönelik tespitlerinden genel geçer sonuçlar çıkarmaya çalışmalarıdır. Yani, belirli türden bilgileri veya enformasyonları birtakım egemenlik şekillerinin nasıl kullanmış olduğu, bilginin doğasının ne olduğuyla ilgili epistemolojik problemi ortadan kaldırmaz. Ayrıca, bununla ilgili betimlemeler bilgide rölativizmin destek-

lenmesi için bir kriter değildir ve bilgi yalnızca bilimsel bilgi, mutlak bilgi, kesinlik ölçütleri sağlanmış bilgi şeklinde düşünülme zorunda da değildir. Zaten epistemolojide bu konuda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Özellikle çağdaş epistemoloji bilginin Descartes çizgisinde temsil edilen yanılmazcı gerekçelendirme anlayışını yaygın olarak kabul etmez.⁷ Buna göre, bir önermenin bilgi olduğunu söylememiz, bu önermenin her koşulda ve her zaman bilgi olduğunu garantilememize zorunlu olarak bağlı değildir.

Farz edelim A gibi bir hastalık konusunda T gibi bir ilacın tedavi edici olduğu öne sürülüyor. “T ilacı A’yı tedavi eder” önermesi hastalık ve ilaç gibi konularda iktidar ilişkilerinden bağımsız olarak kesin bir bilgi olamaz. Konuyla ilgili güç sahibi her kimse, neyin hastalık olduğunu ya da neyin tedavi edici olduğunu belirleyen odur. Diyelim ki “T ilacı A’yı tedavi eder” önermesi yanlıştır. Aksine, T, A gibi bir hastalığı daha kötü hale getirmektedir. Bu durumda ilacı kullanan hastalar kötüleşecek ve bu kötüleşme toplumsal bir enformasyon haline geldiğinde T ilacı kuşkulu hale gelecektir. T’nin kuşkulu hale gelmesi, “T ilacı A’yı tedavi eder” önermesinin yanlış olduğuna inanmak için bir gerekçe sunacaktır. Peki, tüm bu sürecin sonucunun aslında “T ilacı A’yı tedavi eder” önermesi doğru değildir yargısının doğruluğuna varıldığı veya en azından haklılandırıldığı söylenemez mi? Pratik olarak sonuçları olan somut bir durumun bir doğru önermeyle ve hatta genel geçer bir doğru önermeyle dile getirilmesi oldukça mümkün görünmektedir.

Buna rağmen, postmodernlerin her türden bilgiyi görelî olmaya mahkum kıldığı duruşları oldukça katı bir tutumdur. Bu problemin sebebi postmodern teorinin epistemolojide bilgi kuramlarının yalnızca iki alternatiften birisini seçmek zorunda kalacağı varsayımına sahip olmasıdır. Krausz’un işaret ettiği üzere, rölativizmi reddetmek mutlakçılığı benim-

⁷ Descartes’ın, inancın doğruluğunu garanti etmeyi gerekçelendirmenin işlevi olarak gördüğü bilgi görüşünün yerine yanılabilir bilgi yaklaşımı, kişilerin gerekçeli bir şekilde doğru inançlara sahip olabileceğini ama söz konusu gerekçelerin inancı bilgi kılması için inancın doğruluğunu garantilemesinin gerekmediğini öne sürmektedir (Öztürk, 2009, s. 106). Daha genel bir ifadeyle, öznenin P’yi bilmesi için P’nin mutlak doğruluk kriterlerine sahip olması gerekmez.

semeyi mantıksal olarak gerektirmez (Krausz, 2011, s. 72). Bilgi olarak ifade edebileceğimiz çok fazla inancımız vardır. Bu tür inançlar belirli koşullar altında rasyonel ve doğru olabilirler. Yine de bu rasyonel doğru inançların her durumda kesin bir şekilde bilgi olarak garanti altına alınması, yani böyle bir meta-teoriye sahip olmamız, bu tür inançların bilgi statüsü kazanması için zorunlu değildir. Dahası, bunun kabul edilmesi bir değer sorundur. Eğer bilgi ya da yalnızca inanmak arasında bir ayrım yapmıyorsak, doğruluk yalnızca bağlamsal bir konuya ve her bağlamın birbirine zıt doğruları rasyonel olabiliyorsa, epistemik anlamda ne bilginin ne de doğrunun bir anlamı kalmayacaktır. Halbuki bilgi veya rasyonalite gibi epistemik statüler, her ne kadar teorik sorunlarla boğuşuyor olsak da felsefi araştırmanın hedeflediği değerlerdir. Gerçekten de bilginin doğası rölativist bir epistemolojiyi kabul etmeyi gerektirebilir. Ancak bu bile, bahsi geçen problemlerle ilgili makul bir soruşturmanın sonucu olmalıdır. Postmodern teori ise epistemoloji karmaşası içerisine düştüğü görüşleriyle ne bilginin görelî doğasını kabul etmeyi tartışmasız bir kriterle destekleyebilmektedir ne de rölativizmin çıkmazlarını aşabilmektedir.

Kaynaklar

- Altuğ, T. (2008). *Dile Gelen Felsefe*. Yapı Kredi Yayınları.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik* (İ. Türkmen, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Best, S. & Kellner, D. (1998). *Postmodern Teori* (M. Küçük, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Boghossian, P. (2011). Epistemic Relativism Defended. İçinde A. I. Goldman & D. Whitcomb (Ed.), *Social Epistemology: Essential Readings* (ss. 38-53). Oxford University Press.
- Derrida, J. (2005). *Writing and Difference* (A. Bass, Trans.). Routledge.
- Derrida, J. (2014). *Gramatoloji* (İ. Birkan, Çev.). BilgeSu Yayınları.
- Duhem, P. M. M. (1991). *The Aim and Structure of Physical Theory* (C. 13). Princeton University Press.
- Eagleton, T. (2011). *Postmodernizmin Yanılsamaları* (M. Küçük, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

- Evre, B. (2007). Bir Düşünüş Biçimi Olarak Postmodernizm ve Temel Parametreleri. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 13, 1-23.
- Foucault, M. (1999). *Bilginin Arkeolojisi* (V. Urhan, Çev.). Birey Yayıncılık.
- Kranz, W. (1994). *Antik Felsefe* (S. Y. Baydur, Çev.). Sosyal Yayınları.
- Krausz, M. (2011). Varieties of Relativism and the Reach of Reasons. İçinde S. D. Hales (Ed.), *A Companion to Relativism* (ss. 70-84). Blackwell Publishing.
- Kuhn, T. S. (2018). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* (N. Kuyaş, Çev.). Kırmızı Yayınları.
- Küçükalp, K. (2003). Modern Epistemolojik Kriz ve Postmodern Epistemoloji. *Bilimname*, 2, 85-95.
- Luper, S. (2004). Epistemic relativism. *Philosophical Issues*, 14, 271-295.
- Liotard, J.-F. (2014). *Postmodern Durum* (İ. Birkan, Çev.). BligeSu Yayıncılık.
- Matheson, J. (2012). Epistemic Relativism. İçinde A. Cullison (Ed.), *The Continuum Companion to Epistemology* (ss. 161-179). Bloomsbury Publishing.
- Needham, P. (2000). Duhem and Quine. *Dialectica*, 54(2), 109-132.
- Öztürk, F. S. M. (2009). Bilgi, Yanılabilirlik ve Zorunlu Doğrular. *Felsefe Dünyası*, 49, 103-122.
- Platon (2005). *Theaetetus* (D. Bostock, Trans.). Clarendon Press.
- Platon (2010). *Devlet* (S. Eyüboğlu & M. A. Cimcoz, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Popper, K. (1987). The Myth of the Framework. İçinde J. C. Pitt & M. Pera (Ed.), *Rational Changes in Science: Essays on Scientific Reasoning* (ss. 35-62). Springer.
- Pritchard, D. (2021). Wittgensteinian Hinge Epistemology and Deep Disagreement. *Topoi*, 40(5), 1117-1125.
- Quine, W. V., & Ullian, J. S. (2001). *Bilgi Ağzı* (A. H. Adanalı, Çev.). Kitabiyat.
- Quine, W. V. (1951). Two Dogmas of Empiricism. *Philosophical Review*, 60(1), 20-43.

- Rorty, R. (1980). *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton University Press.
- Rosenberg, A. (2015). *Bilim Felsefesi* (İ. Yıldız, Çev.). Dipnot Yayınları.
- Sarup, M. (2004). *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm* (A. Güçlü, Çev.). Bilim ve Sanat.
- Sandıkçıoğlu, P. A. (2019). Bilimsel Kuramların Eş-ölçülemezliğine bir Meydan Okuma: Kavramsal Şema-İçerik İkiliğinin Reddi. *ViraVerita*, 9, 74-89.
- Siegel, H. (1987). *Relativism Refuted: A Critique of Contemporary Epistemological Relativism*. Reidel.
- Siegel, H. (2010). Relativism. İçinde J. Dancy, E. Sosa, & M. Steup (Ed.), *A Companion to Epistemology* (ss. 676-678). Wiley-Blackwell.
- Siegel, H. (2011). Epistemological Relativism: Arguments Pro and Con. İçinde S. D. Hales (Ed.), *A Companion to Relativism* (ss. 201-218). Blackwell Publishing.
- Sim, S. (2001a). *The Routledge Companion to Postmodernism*. Stuart Sim (Ed.). Routledge
- Sim, S. (2001b). Postmodernism and Philosophy. İçinde Stuart Sim (Ed.), *The Routledge Companion to Postmodernism* (ss. 3-14). Routledge
- Şaylan, G. (2016). *Postmodernizm*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Wittgenstein, L. (2022). *Kesinlik Üzerine* (Z. Özcan, Çev.). Fol Kitap.

Öz: Postmodern rölativizm için bilimsel bilginin gerçekliği keşfettiği iddiası asılsızdır. Çünkü neyin bilgi olduğu yalnızca belirli bir referans noktası, iktidar ilişkisi ya da dil oyunu gibi bazı çerçeveler altında söylenebilir. Dahası, bu tür çerçevelerin bilginin asli ölçütünü sunduğu veya alternatif çerçevelerle kıyaslanabilir olduğu söylenemez. Buna göre, evrensel birtakım standartlar yoktur. O halde, neyin bilgi olduğu konusu görelidir. Postmodernlerin yaygın olarak benimsediği bu yaklaşım iki bakımdan problemlidir: Birincisi, kendisini baltalayan bir teori sunar. Teorinin doğru varsayılması teorinin kendisini temelsiz bırakmaktadır. Böyle bir bilgi anlayışının ikinci problemi epistemolojinin meseleleri ve bilgi türleri konusunda bir karmaşa içerisinde olmasıdır. Bu makale, postmodern görüşün rölativizmin temel çıkmazından kaçmadığını ve postmodern savların epistemolojik bir karmaşa içerisinde olduğunu göstermeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Postmodernizm, rölativizm, mutlakçılık, çerçeve, bilgi, kendini sarsan teori.

